

## A FEGYVERNEMEK KÉRDÉSE ZRINYI KATONAI MUNKÁIBAN

*Cserne Tibor őrnagy*

Zrínyi korában az európai hadseregek már központi vezetés alatt álló zsoldos hadak voltak, sőt Gusztáv Adolf szabad parasztokból sorozott hadsereg élén aratta diadalait.

Egyre nőtt ezeknek a zsoldoshadseregeknek társadalmi alapja: a parasztság tömegesen szegényedett el és gyorsan nőtt a városi plebejus réteg is.

Ezekben a hadseregekben már a gyalogság volt a főfegyvernem. A gyalogság azért vált főfegyvernemmé, mert az uralkodóházaknak, uralkodó osztályoknak hódításaikhoz szakadatlanul növelniök kellett hadseregüket; elsősorban tehát a legolcsóbb és legnagyobb ütőerejű fegyvernemet — a gyalogságot — növelték.

Hogy a gyalogság főfegyvernemmé válhasson a feudális lovassággal szemben, azt a kézi lőfegyverek ezidőszerinti fejlettsége tette lehetővé. Bár a XVII. szd. elején a muskéták még feleslegesen nagy ürméretű, 18—22 mm-es, és ennek megfelelően tetemes súlyú, 10—12 kg-os fegyverek voltak, lőtávolságuk már elérte a 200 m-t. Ezeknek a fegyvereknek a tűzgyorsasága — ahogyan a kanócos fegyvert a kovás puska kiszorította, — egyre nőtt. Gusztáv Adolf fegyelmezett, jólképzett lövészei kovás puskájukkal, a kanócos puskával kialakult tűzgyorsaság háromszorosát is elérték. Már általában véve is az volt a helyzet, hogy a lövészek harcrendje, amely a töltés lassúsága miatt 10 sornál is mélyebb volt — hat sor mélységű vonallá nyúlhatott.

Ez a gyalogság tüzével már könnyen szétszórta, sőt megbénította az amúgy is lassan mozgó nehézlovasságot. A gyalogság tüzének hatására könnyíteni kellett a lovasság fegyverzetén, új lovas harceljárásnak kellett kialakulnia

A Habsburg-megszállta Magyarország Európa fejlettebb országai mögött a gyalogság fejlődése terén súlyosan lemaradt. A végvári őrségek gyalogosai csak védőfeladatot teljesítő, gyengén felfegyverzett szegénylegények voltak, jelentőségük lényegesen kisebb volt, mint a végvárrendszer portyázó könnyű lovasságáé, amely adott esetben várvédelemben is megállta a helyét.

A Habsburgok által megszállt Magyarországon korszerű hadsereg és ezen belül korszerű gyalogság nem alakulhatott ki. Ha ilyen hadseregünk lett volna, ez a magyarországi Habsburg-uralom végét jelentette volna. A császár még a kisszámú, rosszul felfegyverzett, kétségbeeső anyagi helyzetben élő, de hőiesen harcoló végvári őrségekben is állandó veszedelmet látott és mindent megtett annak érdekében, hogy megsza- baduljon a végváriaktól.

Zrínyi, korá rendkívül súlyos és bonyolult körülményei között világosan felismerte, hogy a magyar nép csak korszerű nemzeti tömeghad- sereggel úzheti ki a törököt az országból, csak saját erős hadseregével rázhatja le a Habsburgok igáját. Nézzük meg, hogy Zrínyi, aki lelki- ismeretesen tanulmányozta kora katonai irodalmát és minden gyakor- lati tapasztalatát az ország felszabadítása érdekében igyekezett felhasz- nálni, hogyan képzelte el ezt a hadsereget?

„...Az én fundamentumom békekéses időben 12.000 ember, holott hadakozás ha lenne, (az mint hogy legyen is az én tanácsom szerint) legalább annyi gyalog, úgymint 12 ezer és lovas is annyi legyen pro fundamento, akkor, amint mondám, az egész nemzetünket fegyverezve vegyük rendbe, legyen elegendő ágyúnk és mindenféle hadiszerszámunk“ — írja az Áfiumban. Nyilvánvaló, hogy a „fundamentom“ mellett felfegy- verzett nemzet — amelyen Zrínyi, mint máshonnan kiderül, elsősorban a parasztságot érti, — leginkább gyalogot tud adni a harchoz. Zrínyi a gyalogság és a lovasság egymáshoz való arányát másutt számszerűleg is megadja és ki is fejti, miért kell a gyalogságnak a főfegyvernemnek lennie.

A Tábori kis tractában ezt írja:

„...a németek, francúzok, spanyorok s több ahhoz jobban értő nemzetek, a had erejét a gyalogságban teszik. Rendszerént két, három, négy annyi a gyalog, mint a lovas, mely szokás messze jobb a másik- nál, mert nem olyan költséges s több hasznot teszen mind harcokon s mind ostromokon; sőt hegyes, völgyes, s árkos, vizes helyen szüksége- sebb is a gyalog, mint a lovas.”

A Vitéz Hadnagyban így ír: „Legyen őneki [a magyarnak] számos lovasa: nem elég az, mert nem mindenkor kell prédálni avagy csatázni, néha szemben is kell az ellenséggel menni, ahol a te lovadnak futása nem használ. S mivel vészsz várát, mivel őrzöd meg aztat, mivel vered ki sáncából az ellenséget? ezeket te lovad nem visz végben, hanem a gyalog, akinek nem a lófutás a reménysége, hanem a maga embersége.“

Ebből a két idézetből is kiviláglik, hogy Zrínyi miért a gyalogságot tekinti főfegyvernemnek és a sereg „kezének“? A két fő-szempon, ame- lyek alapján erre a megállapításra jut: „mert nem olyan költséges“ és mert „nem a lófutás a reménysége, hanem a maga embersége“.

Ezt mi ma úgy fejezzük ki, hogy területet elfoglalni és megtartani csak a gyalogos képes; — „mivel vészsz várát, mivel őrzöd meg aztat,

miel verek ki sáncából az ellenséget?“ — ha nem a gyaloggal — mondja Zrínyi.

Ezek után nézzük meg tervbevelt gyalogsága fegyverzetét és szervezetét. A Tábori kis tracta szerint „egy zászló alá esik 120 legény, kinek 40 kopjás, 80 muskatélyos“. Gyalogosainak fegyverzete még nem lehet egységes, mert a szuronyt korában még nem ismerik. A kopjások — védik a lövészeket és ők hajtják végre a lovasokkal együtt a rohamot. A puska fejlettségére, használhatóságára mutat az, hogy a lövészek és a kopjások aránya 2:1. Kezdetben ez az arány 1:2 is volt, a lándzsások javára.

A puska fejlettségét mutatja az is, hogy gyalogosai már csak sisakot és mellvasat viselnek. Ez teszi lehetővé azt, hogy a korabeli gyalogság a nehézpáncélatú, nagypajzsú, hosszú lándzsás védő gyalogságból mozgékony, támadó gyalogsággá — főfegyvernemmé váljon.

Hogyan látja Zrínyi a gyalogság mellett a lovasság szerepét? Egy pillanatra sem tér le a reális valóság talajáról, nem épít légvárakat; nem téveszti szem elől a gyalogság jelentőségét a végvári harcokban.

„Ha azokban az időkben volnánk, mint eddig voltunk, hogy nem volt ugyan nyilvánvaló hadakozás, ... a magyar nemzet tartana négyezer gyalogot, ... nyolcezer lovast... holott a gyalog az ereje a hadakozásnak... és jobbára őrajta fordul minden operáció“ — írja Zrínyi az Áfiumban.

A dogmát nem tűrő Zrínyi a három részre szakadt ország viszonyait és a török szembenálló csapatait tekintetbe véve jut erre a gondolatra. Világosan látja, hogy „míg jobban rendbe nem hozzuk magunkat“, az előnyösebb helyzetben lévő, belső vonalon védő törökkel szemben, amelynek „az ő ereje mely a végekben vagyon, lovasokból áll“ — külső vonalról csak lovassággal manőverezhetünk megfelelően; az ő szavaival „az gyalogságot nem opponálhatnánk mindenfele, hanem a lovast hamar elküldhetnénk, valahová szükség volna“.

Emellett többször hangsúlyozza azt is, hogy milyen nagy jelentőségük van a lovasoknak sík, nyílt terepen vívott harcokban. Ilyen körülmények között a 3:1 arány helyett 2:1 arányt ajánl. „Ha hegyes... helyen viseli az ember a hadat, ... elég 24 ezer, kinek 6 ezer lovas, 18 ezer gyalog; megtartván mindenkor az tekintetet 3:1, tágas helyen pedig 36 ezer, kinek 24 ezer gyalog, 12 ezer lovas; ott tartván mindenkor ez tekintetet 2:1“ — mondja a Tábori kis tracta.

Lovassága fegyverzetét szemügyrevéve, azt látjuk, hogy egészen könnyű, csak mellvással védett lovasság szervezését tartja célravezetőnek. A lovasokat karddal és karabéllyal fegyverezné fel: „kopja a lovas kezében semmirekellő“. Ezt a lovasságot már nem a páncél, hanem a gyalogság és tüzéség tűztámogatása mellett saját lőfegyverei védik. Egészen könnyű lovasság ez, amely bonyolult manőverekre és az ellenség üldözésére is képes.

Ezek után nézzük meg, hogy hogyan vélekedik Zrínyi a harmadik fegyvernemről — a tüzérségről? Világosan látja rendkívüli jelentőségét: „azok [a lövegek] nélkül nem lehet várakat venni és oltalmazni” — írja a Vitéz Hadnagyban. Ennek — látszólag — ellentmondanak a következők: „ha azt fogom mondani, hogy a lövészerszámnak nincsen annyi haszna, mint híre és rettenetessége, talám megvetnek az okos emberek és régi hadviselők” — írja ugyancsak a Vitéz Hadnagyban, de mindjárt ki is fejtí a következőket: ha a harcrend előtt állnak a lövegek, csak rövid ideig használhatja őket és az ellenség könnyen le is rohanhatja. Ha a lövegek a harcrendből tüzelnek, megbontják a harcrendet — nehezítik a vezetést. Harmadik esetben a szárnyakon állíthatná fel a tüzérséget, ekkor azonban nehéz megfelelő védelmük-ről gondoskodni, érzékenyen veszélyeztetik a szárnyakat.

Az, hogy miért nem becsüli sokra Zrínyi nyílt csatában a lövegeket, csak akkor válik világossá, ha megvizsgáljuk a korabeli lövegek legfontosabb adatait. Ezek az elöltöltő, simacsövű, tehát csekély lőszabatosságú fegyverek kedvező esetben is csak harmincat lőttek naponta; lőtávolságuk legfeljebb 300 méter körül járhatott, tehát a gyalogság könnyen védekezhetett tüzük ellen. „... a kapitány, amely álgjuk ellen megyen hádával... soha jobban nem cselekedhetik, mint hogy időt ne adjon neki, hanem tüstént menjen az ellenségre, így elvész hatalma, elvész ideje az álgjúknak”.

És bár, Zrínyi nem ír munkáiban erről, látnunk kell azt is, hogy korában a legkönnyebb lövegcső súlya is három métermázsza körül járt; az akkori földutakon tehát alaposan lefékezhettek a sereg mozgását. Zrínyi, aki a korában uralkodó katonai elmélettel, a methódizmussal szemben, gyors rajtaütésszerű támadásokkal akarta az ellenséget megverni és következetes üldözéssel megsemmisítésükre törekedett, nem áldozta fel a mozgékonytságot a lövegek — nyílt csatában — kétes értékéért. Erről beszélnek a Tábori kis tracta számai is. A seregben „legyen húsz aprószerű álgjú, ki nyolc, ki hat lovú, *ismét két lovú seregrendelő 80*” — írja. Míg az „aprószerű”, tehát a legkönnyebb lövegeket is 6—8 lóval kellett vontatni; felismeri a „seregrendelők”, a seregbontók, a géppuskák ósének jelentőségét, melyek nagyobb hatásúak, tüzgyorsaságuk ellenére is jóval könnyebbek — tehát mozgékonyabbak a lövegeknél.

A három főfegyvernem kérdése mellett Zrínyi nagy gondot fordított a műszaki szolgálat megszervezésére. A tábor „fundálói” — erődítő szakemberei, „pattantyúsai” — a mai tüzértechnikusok ősei és a „művesek, kiket francúzok pioners hínak”, feltűnően nagy számban, „summa együtt: személy 702” szerepelnek terveiben. Zrínyi műszaki katonáinak szerepét — erről nem sokat ír, — különösen harcainak történetéből értjük meg. Újzerivárnak állandó tűzben, rajtaütések között való felépítése, a Dráva hídjának felégetése, a Vág vonalának védelme — mind a műszaki harcosok bátor, újszerű felhasználásáról beszélnek.

Zrínyi fundálói és művesei — nem egyszerű mesteremberek, hanem harcos katonák.

Összefoglalva: a gyalogságot tekinti a fő fegyvernemnek, de emellett a lovasság rendkívüli értékét is látja ott, ahol mozgékonyásra van szükség: a manőverekben, a rajtaütésben, üldözésben. A tüzérséget — kora tüzérséget — szintén a legmegfelelőbbben, várostromban és várvédelemben szándékozik felhasználni, mivel a mozgást akadályozza, tűzhatását nyílt csatában a seregbontó tüze pedig nemcsak pótolja, hanem túl is szárnyalja. Műszaki szolgálatára — harci feladatokat bíz.

Zrínyi munkáinak legfontosabb tanítása — a fegyvernemek kérdésében — a ma harcosa számára: a körülményektől függően, a legnagyobb hatásra képes fegyvernemnek kell a győzelem érdekében a súlyfeladatot kapnia; minden körülmények között rendeltetésszerűen kell a fegyvernemeket felhasználnunk.